

.....

АВТОРСЬКИЙ ПОГЛЯД НА АКТУАЛЬНІ ЛІНГВІСТИЧНІ ПИТАННЯ

УДК 811.161.24

DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTR.2020.40.99-118>

Снитко О.С.

ORCID ID: 0000-0002-5593-1334

СТРАТЕГІЧНІ НАРАТИВИ У СИСТЕМІ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ВПЛИВАМ

***Анотація.** Статтю присвячено проблемі стратегічних комунікацій в інформаційному просторі України. Стратегічні комунікації визначаються як система інформаційного багатовекторного спілкування з суспільством, яка пов'язана з колом актуальних та соціально важливих тем і забезпечується різними засобами масової комунікації на підтримку національних цілей. Мета стратегічних комунікацій – вплив на людину, якій здійснюється з опорою на принципи свободи слова та спонукання до самостійного прийняття рішень, актуалізація уваги суспільства на соціально значущих проблемах та шляхах їх розв'язання. Стратегічні комунікації передбачають формування певних стратегічних наративів, сприймаючи які, можна дійти висновків щодо причин виникнення певної соціально значущої ситуації та визначити перспективи її розв'язання. У статті розглядається наратив про походження українців, який послідовно розгортається в інформаційному просторі. Це своєрідна полікодова смислова множинність, яка спрямована на утвердження ідей власної ідентичності та державності. Доведено, що варіантам стратегічного наративу в інтернет-просторі притаманна тематична та концептуальна єдність, множинність оповідачів; ці варіанти відрізняються обсягом інформації, особливостями її коментування та орієнтацією на певну цільову аудиторію, що передбачає використання різних інструментаріїв впливу – аргументації та сугесії. Визначено, що Інтернет як унікальна інформаційно-комунікативна технологія надає широкі можливості для розгортання важливих наративів, які набувають статусу стратегічних у контексті консцієнтальної війни. Потужний стратегічний наратив, як правило, в умовах інформаційного протистояння мотивує появу контрнاراتиву, який має асиметричну структуру. Боротьба наративів, яку продемонстровано у статті, є головною ознакою сучасного медійного простору.*

Ключові слова: стратегічні комунікації, стратегічний наратив, структура та варіативність наративу, контрнаратив та його асиметрична структура.

Інформація про автора: Снитко Олена Степанівна – доктор філологічних наук, професор; завідувач кафедри російської філології; Інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Електронна адреса: elenasnytko@ukr.net

Olena S. Snytko

ORCID ID: 0000-0002-5593-1334

STRATEGIC NARRATIVES IN THE SYSTEM OF MECHANISMS FOR COUNTERING INFORMATIONAL INFLUENCE

Abstract. *The study addresses the issue of strategic communications in Ukraine's information space. It defines strategic communications as a system of informational multi-dimensional interaction with the public on socially relevant topics through diverse mass media outlets directed at promoting national goals. Strategic communications aim at exerting influence on the individual by appealing to the freedom of speech principle and providing strong encouragement towards independent decision-making, as well as by drawing the public's attention to socially relevant issues and the ways to approach them. Strategic communications entail the emergence of distinct strategic narratives. Therefore, gaining a better insight into strategic narratives allows determining the causes of the socially significant situation and the prospects for its resolution. The paper explores the narrative about the origin of the Ukrainians, which is steadily unfolding in the information space. This narrative represents a distinct multimodal semantic plural aimed at promoting the idea of national identity and statehood. The study has found that different versions of the strategic narrative about the origin of the Ukrainians in the Internet space have similar semantic and conceptual patterns and involve multiple narrators. At the same time, they provide varying amounts of information and commenting features, target different audiences, and, for this reason, require relevant tools of influence, namely argumentation and suggestion. The methods of randomizing ideas, breaking patterns, and creating cognitive dissonance are widely used in the creolized political texts. In the context of information warfare, a powerful strategic narrative, as a rule, instigates the emergence of a counter-narrative, which has an asymmetrical structure. The struggle of narratives has become the dominant feature of modern media space.*

Keywords: *strategic communications, strategic narrative, structure and variety of narrative, counter-narrative and its asymmetrical structure.*

Information about the author: Snytko Olena Stepanivna – doctor of philology, professor; head of the department of russian philology; Institute of philology; Taras Shevchenko National University of Kyiv.

E-mail: elenasnytko@ukr.net

Снитко Е.С.

ORCID ID: 0000-0002-5593-1334

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАРРАТИВЫ В СИСТЕМЕ МЕХАНИЗМОВ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ИНФОРМАЦИОННОМУ ВЛИЯНИЮ

***Аннотация.** Статья посвящена проблеме стратегических коммуникаций в информационном пространстве Украины. Стратегические коммуникации определяются как система информационного многовекторного общения с обществом, которая связана с кругом актуальных и социально важных тем и обеспечивается различными средствами массовой коммуникации в поддержку национальных идей. Цель стратегических коммуникаций – воздействие на человека, которое осуществляется с опорой на принципы свободы слова и побуждения к самостоятельному принятию решений, актуализация внимания общества на социально значимых проблемах и путях их решения. Стратегические коммуникации предусматривают формирование определенных стратегических нарративов, воспринимая которые, можно сделать выводы о причинах возникновения определенной социально значимой ситуации и определить перспективы ее решения. В статье рассматривается нарратив о происхождении украинского этноса, который последовательно разворачивается в информационном пространстве. Это своеобразная полкодовая смысловая множественность, которая направлена на утверждение идей собственной идентичности и государственности. Доказано, что вариантам стратегического нарратива в интернет-пространстве присуще тематическое и концептуальное единство, множественность рассказчиков; эти варианты отличаются объемом информации, особенностями ее комментирования и ориентацией на определенную целевую аудиторию, что предопределяет использование различных инструментариев воздействия – аргументации и суггестии. Определено, что Интернет как уникальная информационно-коммуникативная технология предоставляет широкие возможности для развертывания важных нарративов, которые приобретают статус стратегических в контексте концентрированной войны. Мощный стратегический нарратив, как правило, в условиях информационного противостояния мотивирует появление контрнарратива, который характеризуется асимметричной структурой. Борьба нарративов, продемонстрированная в статье, является главным признаком современного медиaproстранства.*

Ключевые слова: стратегические коммуникации, стратегический нарратив, структура и вариативность нарратива, контрнарратив и его асимметричная структура.

Информация об авторах: Снитко Елена Степановна – доктор филологических наук, профессор; заведующий кафедрой русской филологии, Институт филологии; Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Электронный адрес: elenasnytko@ukr.net

Загальносвітовий контекст консцієнтальної війни, пов'язаної з потужними інформаційними впливами на свідомість людей, активізував експертне середовище багатьох країн щодо розробки дієвих механізмів протидії. Надважливим завданням громадянського суспільства сьогодні є створення системи заходів протидії в інформаційному просторі України, яка знаходиться в епіцентрі інформаційно-психологічного протистояння. Створення багатовекторної концепції інформаційного захисту людини, відповідного інформаційного контенту, дієвих алгоритмів для роботи з громадською думкою стало усвідомлюватися як пріоритетне завдання суспільства, його держаних інститутів, як стрижень інформаційної політики країни. Саме тому сьогодні на різних майданчиках активно обговорюється феномен стратегічних комунікацій та їх ролі у житті українського суспільства (А. Баровська, Д. Дубов, Л. Компанцева, Г. Почепцов, Т. Попова та ін.).

Особливий тип інформаційного реагування на актуальні події життя було сформовано передусім у межах силових відомств (Пентагон, НАТО) з метою забезпечення суспільної підтримки їх діяльності. Сам термін "*стратегічні комунікації*", як зазначає А. Баровська, виник у 2001 році і був застосований В. Вітто (V. Vitto) – головою Цільової групи з поширення керованої інформації Ради з оборонної науки, Пентагон, США. "У середині 2006 р. він почав використовуватися у військово-політичному лексиконі Європи. Відтоді "*стратегічні комунікації*" як поняття й відповідна діяльність стали складником доктрини, структур і операцій НАТО" [1, с.74]. Еволюція американських підходів до проблематики стратегічних комунікацій докладно описана у роботах Д. Дубова [2], досвід НАТО у поширенні

.....

цього виду впливу на громадську думку – у розвідках А. Баровської [1], питання формування єдиного центру стратегічних комунікацій – у публікаціях Л. Компанцевої [4] та ін. У 2017 році було затверджено "Доктрину інформаційної безпеки", у тексті якої подано офіційне визначення поняття стратегічних комунікацій, а саме:

"скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави"⁵.

Стратегічні комунікації можна визначити як систему інформаційного багатовекторного спілкування з суспільством, яка пов'язана передусім з колом актуальних та соціально важливих тем і забезпечується різними засобами масової комунікації на підтримку національних цілей. Мета стратегічних комунікацій – не нав'язування певних ідей та висновків оманливим шляхом, а вплив на людину, який здійснюється з опорою на принципи свободи слова та спонукання людини до самостійного прийняття рішень, актуалізація уваги суспільства на соціально значущих проблемах та шляхах їх розв'язання. Стратегічні комунікації усвідомлюються як один із головних шляхів спілкування держави и людини, влади і суспільства, спрямований на гармонізацію життя соціуму.

Принципова відмінність між стратегічними комунікаціями та пропагандою – це передусім "орієнтованість на те, як саме подається інформація для досягнення впливу: чи є вона "тенденційного характеру" (як у пропаганді), чи більшою мірою спирається на реальність та "комунікування діями". Проте це все ж досить не однозначний "кордон", що розділяє ці два види діяльності, і, вочевидь, тут потрібні подальші дослідження" [2, с. 14].

⁵ Сайт президента України: <http://www.president.gov.ua/documents/472017-21374>

Стратегічні комунікації передбачають роботу з різними цільовими аудиторіями; "сформульовані для різних цільових аудиторій меседжі не мають конфліктувати один з одним" [1, с. 75], стратегічні комунікації потребують узгодженої співпраці державних та галузевих інституцій, громадських організацій, вони мають максимально враховувати культурно-ментальні особливості цих цільових аудиторій.

На думку медіаналітиків, сучасній Україні необхідно розробити цілісну інформаційну стратегію на рівні держави. Це і внутрішні, і зовнішні меседжі, і комплекс сильних емоціогенних інформаційних впливів, і системний загальний медіаплан подачі інформації. Ця стратегія "має бути побудована на повазі до свободи слова і особистості і нести певну надією, яка була б близька кожному українцю. Інформаційна стратегія України, безумовно, в основі своїй має бути державницькою"⁶.

Розгортання стратегічних комунікацій передбачає формування певних стратегічних наративів. **Стратегічний наратив** – це переконлива сюжетна лінія, сприймаючи яку, можна дійти висновків щодо причин виникнення певної соціально значущої ситуації та перспектив її розв'язання. Вони формуються на підставі уявлень та цінностей, які існують у суспільстві, і пропонують інтерпретацію ситуації та підказують відповіді [1. с. 75].

Однією з надій, важливих для українського суспільства, для формування української політичної нації, є усвідомлення самих себе як самостійного та незалежного європейського етносу, який має власну унікальну історію. Адже ідеї про генетичну та історичну єдність українців і росіян насаджувалися протягом століть як "цементуючий" ментальний складник Російської імперії, вони активно використовувались за часів існування СРСР, у пострадянській культурно-ментальній сфері. Вони не

⁶ Деталі в блозі П. Журавля (Информационная война: тонкая грань между эффективностью и свободой):
https://lb.ua/blog/petr_zhuravel/340578_informatsionnaya_voyna_tonkaya_gran.html

виявились чужерідними для громадян незалежної України, що, відповідно, мало серйозні негативні наслідки.

Цементуючі ідеї "генетичної єдності" схінослов'янських народів відповідно вплинули на формування пострадянських імперських амбіцій росіян, яким, на думку відомого історика С. Плохія, зараз дуже складно "позбавитися цього неоімперіалізму <...> в пошуку нової національної ідентичності". Аналізуючи глибинні мотиви концепції "єдиної колиски" українського та російського етносів, вчений пояснює її виникнення не тільки "зазіханнями Росії на спадщину Київської Русі", намаганням створити міф про домінування російського етносу в історії східних слов'ян, але й підкреслює, що створений міф заважає історичній та політичній ідентифікації сучасної Росії: "Сьогодні росіянам дуже важко прийняти невідповідність між межами розповсюдження російського етносу, його культури та ідентичності і державними кордонами Російської Федерації" [7, с. 5]. Питання російської ідентичності та зони її географічного розповсюдження фактично "визначає питання війни та миру вздовж східних кордонів Європи як для сучасного, так і для прийдешніх поколінь" [7, с. 5]. Серйозним викликом для російської політичної еліти та широкого загалу є питання про те, чи належать до російської нації крім етнічних росіян східнослов'янські народи – українці та білоруси [7, с. 6].

Наведемо приклад типового для представників Росії твердження:

"Якщо говорити про цивілізацію, то Росія належить до цивілізації більш широкої, ніж Російська Федерація. Цю цивілізацію ми називаємо "Русским миром". "Русский мир" – це не світ Російської Федерації, це не світ Російської імперії. "Русский мир" – від київської купелі хрещення. "Русский мир" – це і є цивілізація, до якої належать люди, які сьогодні називають себе різними іменами – і росіяни, і українці, і білоруси. До цього світу можуть належати люди, які взагалі не відносяться до слов'янського світу, але які сприйняли культурну та духовну складову цього світу як свою власну"⁷

⁷ Переклад тут і далі наш: <http://www.patriarchia.ru/db/text/3730705.html>

В умовах, що склалися, дуже важливим кроком у діалозі з суспільством є використання стратегічного нарративу, який умовно можна назвати *"Українці – самостійний європейський етнос, який має власну історію"*. Донести правду про історичний шлях українців, унікальність їх культурних традицій до суспільства, розкрити їх духовно-ментальні риси – значить зламати ідеологію "Русского мира", спрямовану на відродження імперії-2, та стереотипи "меншовартості" українців.

Якщо проаналізувати серію публікацій в українських медіа за п'ять останніх років, то можна побачити ознаки розгортання стратегічного нарративу, про який йшлося. Головна мета цих текстів – спростування історичних міфів про "єдину колицку" трьох східнослов'янських народів – українців, росіян, білорусів, про те, що Московія та Київська Русь мають спільні історичні корені.

Одним із найважливіших кроків у розгортанні цього стратегічного нарративу в українських медіа було друкування двох фундаментальних розвідок відомого мовознавця академіка Г. Півторака *"Історична правда проти імперської облуди. Українці, білоруси, росіяни: три народи, три історії"* на сторінках газети "День" (від 9 жовтня 2015 р., №184-185; 16 жовтня 2015 р., №187-188), які з часом були розміщені в інтернеті:

Для українців ці проблеми здавна мали не лише велике наукове, а й політичне значення, яке особливо загострилося в наш час, коли політична й церковна еліти Росії<...> настирливо ставить під сумнів існування нас як окремого народу, взагалі існування підстав для самостійної державності. За таких умов завдання українських науковців, журналістів, усіх національних засобів масової інформації — рішуче й послідовно протиставляти... фальсифікаціям історичну правду. І нам треба докладати максимум зусиль до того, щоб ця правда дійшла до нашої <...> громадськості⁸.

⁸ Г. Півторак. Історична правда проти імперської облуди. Українці, білоруси, росіяни: три народи, три історії [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/istorychna-pravda-proty-imperskoji-obludy>

На основі аналізу документів Г. Півторак показує, як створювалась штучна історія українців та росіян, як були

"сфальсифіковані й вилучені з архівів і книгозховищ України та Білорусі всі давні першоджерела і перевезені до Москви та Санкт-Петербурга <...> Всупереч свідченням стародавніх рукописних першоджерел і, насамперед, давніх літописів, створювалась так звана "нова" історія, яку було опубліковано у 1792 році і покладено в основу "Истории государства Российского" у 12 томах М. Карамзіна, а також в основу "Истории России с древнейших времен" у 29 томах С. Соловйова. Фальсифікація історії продовжувалась і після жовтня 1917 року. З 1934 року починається новий етап: керівництво СРСР вважало неприпустимим розглядати історію Великої Росії окремо від історії "інших народів СРСР" (насамперед українців та білорусів), історики дістали пряму вказівку виводити походження росіян з Київської Русі".⁹

Можна виділити кілька важливих смислових блоків (чи компонентів) у наративі, що пропонується вченим:

(1) Теорія "єдиної колиски" східних слов'ян – результат фальсифікації реальної історії становлення українців, білорусів та росіян, яка має проімперську спрямованість.

(2) Самостійна історія українців розпочалася від середини I тис. н. е. і співвідноситься із загальними закономірностями етногенетичного процесу в тогочасній Європі; разом з формуванням етносу з'являється і його мова – часто до появи в нього писемності й державності. Унаслідок консолідації слов'янських племен (передусім полян, деревлян, сіверян, дреговичів та ін.) на межі VIII – IX століть виникає могутня держава Русь, яку історики XIX століття назвали "Київська Русь". Білоруський етнос формувався на території, де споконвіку перебували балти. На початку нової ери на ці землі стали проникати слов'яни (передусім дреговичі, частково радимичі та кривичі). Білоруський етнос, як і мова, формувалися упродовж VIII – першої половини XII століть. Російський етнос у другій половині XII століття лише зароджувався. Він формувався на території, яку до XV ст. називали Заліссям, і

⁹ Див. детальніше: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/istorychna-pravda-proty-imperskoyi-obludy>

зазнав істотного впливу місцевих фіно-угорських племен. У X ст. в межиріччі Оки та Волги виникло Ростово-Суздальське князівство (його політичними центрами були спочатку Ростов, від початку XII ст. – Суздаль, а з другої половини XII ст. – Володимир-на-Клязьмі). На початку XIII ст. Володимиро-Суздальське князівство розпалося на низку удільних князівств: Ростовське, Ярославське, Переяславське, Московське та ін. У 1238 р. татаро-монголи і завоювали Залісся. Лише у середині XIII ст. почало набирати ваги велике князівство Московське і, за активної підтримки татаро-монгольських ханів, приєднувати до себе сусідні землі. Московське князівство й стало центром формування російської народності.

(3) Російські царі та прокремлівська влада за радянських часів та у пострадянський період спотворили реальну історію виникнення та розвитку східнослов'янських народів.

(4) Факти фальсифікації історії є вкрай негативним явищем.

(5) Росіяни українцям аж ніяк не брати і ніколи ними не були, ці народи мають суттєві ментально-культурні розбіжності.

(6) Отже меседжі російських політиків про те, що українці та росіяни єдиний народ – або результат наукового невігластва, або свідомо фальсифікація подій у політичних цілях.

Запропонована для громадського обговорення концепція етногенезу східних слов'ян стає справжнім базовим стратегічним наративом для суспільства, яке перебуває в умовах жорстокої конскієнтальної війни. Наратив про походження українців – це своєрідна полікодова смислова множинність, яка спрямована на утвердження ідей власної ідентичності та державності. Цей наратив є потужною відповіддю на інші наративи (точніше – контрнاراتиви), у яких заперечується ідея існування українського етносу як такого.

Пор., наприклад, меседжі, які розповсюджуються в російському інформаційному просторі:

Господарі Заходу спотворюють світову історію, підмінюючи справжню історію фальшивками, знищують і приховують справжні пам'ятники минулого, випинають і розширюють хронологічні рамки "історичних народів" – англійців, німців, французів, італійців, євреїв і т.д. Одночасно обрізають і спотворюють історію слов'ян і

русів-росіян. Це інформаційна війна. І історія відіграє в ній провідну роль. Управління історією дозволяє "програмувати" хід подій на століття вперед. Навіть створювати нові "народи", на кшталт "українців", які є росіянами, але перетворюються в окремий від росіян "самостійний" народ¹⁰.

Серед різних моделей побудови нарративу, запропонованих ученими, за критеріями прозорості та логічності вирізняється модель У. Лабова [10]. Компоненти нарративу, відповідно до позиції відомого американського лінгвіста та його послідовників [11; 12; 3], можна узагальнити за допомогою такої схеми:

1) Резюме (Abstract)	У чому суть нарративу?
2) Орієнтація (Orientation)	Хто? Коли? Де? Що?
3) Ускладнююча подія (Complicating Action)	Що трапилось?
4) Оцінка (Evaluation)	І що зараз?
5) Результат або рішення (Resolution)	Чим все закінчилось?
6) Підсумок (Coda)	Як це стосується нас зараз?

Зазначимо, що окреслені смислові блоки нарративу про походження українського етносу корелюють з компонентами схеми У. Лабова (див. відповідну нумерацію). Для того, щоб нарратив, який має неабияке суспільне значення, сприймався широкими колами реципієнтів і відігравав роль стратегічного, мають створюватися відповідні його варіанти, розраховані на різні цільові аудиторії, тобто має відбуватися розгортання базового нарративу, яке здійснюється за допомогою нових текстів відповідної спрямованості.

Ось чому в інформаційному просторі України з певною періодичністю з'являються тексти, у яких викладається необхідний для сприйняття різними аудиторіями користувачів зміст, збагачений додатковими цікавими фактами.

¹⁰ Див. детальніше: <https://topwar.ru/132429-zachem-sozdali-falshifku-promongolskoe-nashestvie.html>

Порівняймо, наприклад, кілька публікацій:

"Историческая правда о Руси и России - Губа, раскатанная на полмира"¹¹

Текст містить значну кількість ілюстрацій, його чітко структуровано. Основні смислові блоки тексту відповідають структурі базового наративу, хоч послідовність цих компонентів інша:

➤ *Московитський етнос сформувався як гібрид у другій половині XII ст. Українці як етнос з окремою державою і назвою Русь існували з X ст.*

➤ *Росіяни - наймолодший східнослов'янський етнос. Не старший, а молодший, не брат, а сусід;*

➤ *Політика Московії була продовженням політики Орди. Про що писав Карл Маркс, і Гумільов, і Платонов.*

"Давноруська народність" як спільний корінь українців, білорусів та росіян – це історичний міф чи фальсифікація; три східнослов'янські народи мають різні вектори розвитку; важливим елементом публікації є електронні відсилки на продовження теми, які глибше розкривають зміст кожного компонента наративу

"Как Московия украла историю Киевской Руси-Украины"¹²

Основні меседжі тексту:

➤ *Не можна говорити про якогось "старшого брата", коли цей "старший брат" з'явився на кілька століть пізніше русичів-українців; він не має права називати себе "старшим братом" та диктувати правила існування, насаджувати свою культуру, мову, принципи світосприйняття;*

➤ *Плем'я великоросів з'явилося середі фінських племен. Московія як князівство, що виникло у 1277 році за наказом татаро-монгольського хана, було улусом Золотої Орди;*

➤ *В Російській імперії українців, які з'явилися в XI-XII ст, а можливо, і раніше, оголосили "малоросами" і запропонували цю версію світові. За незначні відступи від цієї версії людей карали та знищували; ця практика проводжувалась за часів СРСР; за цей час Україна втратила понад 25 мільйонів людей. Усі історичні матеріали, які суперечили державній версії російської історії, було знищено або приховано.*

Як бачимо, смислові блоки запропонованого тексту співвідносні з основними блоками попередніх текстів відповідної тематики, що й дає можливість називати їх варіантами певного базового наративу. Ці тексти, безумовно, відрізняються послідовністю мікротем, ступенем переконливості аргументів, емоційно-експресивним забарвленням,

¹¹ <http://gorlis-gorsky.livejournal.com/854412.html>

¹² <https://oleg-leusenko.livejournal.com/1361141.html>

ілюстративним матеріалом, проте характеризуються тематично-концептуальною єдністю. Проаналізований матеріал дає підстави погодитись з висновком про те, що порядок послідовності наративних компонентів в різних варіантах наративу може змінюватись, не завжди всі компоненти реалізуються в конкретному тексті; "деякі фази можуть повторюватися по кілька разів" [11, с. 65; 5, с. 9].

Безумовно, поданий аналіз не вичерпує всіх текстів, які презентують стратегічний наратив, а лише окреслює можливості його реалізації, варіативність та загальну схему його розгортання, його спрямованість на різні цільові аудиторії¹³. На утвердження ключових моментів наративу, відповідно, прекрасно спрацьовують і відповідні форми візуалізації, які в інтернет-просторі нерідко відіграють роль самостійного тексту.

Стратегічний наратив про виникнення та історичну долю українців достатньо знаходить своє підкріплення і в серії просвітницьких програм, розміщених в інтернеті¹⁴.

Розповідь про видатного історика Миколу Костомарова розкриває ще один вектор проблеми, адже вчений вважав помилкою шукати витоки так званих "великоросів" в Київській Русі та Новгороді, він досліджував та висвітлював різні ментально-культурні риси українців і росіян. Власне, подібні тексти демонструють шляхи розширення базового наративу, бо акцентують увагу на ментально-генетичних розбіжностях українців та росіян. Користувачі інтернету заохочуються до прочитання та розуміння праць ученого, насамперед, роботи

¹³ Перелік текстів, які пов'язані з розгортанням наративу, можна збільшувати: див., наприклад, публікацію А. Григоришин "Не брати. І навіть не родичі. "Триєдність" українців, білорусів та росіян – міф" (http://vgolos.com.ua/articles/ne_braty_i_navit_ne_rodychi_tryiednist_ukraintsiv_bilorusiv_ta_rosiyan_mif_297409.html), Н. Балюк "Українці і росіяни – не "єдиний народ" (<https://wz.lviv.ua/blogs/139326-ukraintsi-i-rosiiany-ne-iedyniy-narod-bo-riznyi-henetychnyi-kod>) та ін.

¹⁴ Див.: Kontakt TV: Marko R. Stech, "Очима культури" № 58. Mykola Kostomarov / Микола Костомаров: <https://www.youtube.com/watch?v=lwqkE9oMjJs>.

"Две русские народности" (1861 р.)¹⁵, основні положення якої також коментуються у мережі.

Порівняймо також публікацію російського письменника та публіциста О. Широпаєва "Про два різних народи" в українському інтернет-просторі¹⁶, яка продовжує тему ментальних відмінностей двох східнослов'янських народів:

Для росіян Україна <...> точка постійного тяжіння, ревнивої уваги, об'єкт поглинання як чось "споконвічно свого" і переробки за власним образом та подібністю. Ніщо так не дратує росіян, як очевидні відмінності з українцями в мові, менталітеті, культурі, історичному досвіді. ... на традиційному російському ставленні до України, по суті, тримається російська імперська свідомість, завдяки якій російська імперія, нехай і в урізаному вигляді, проте все ще існує¹⁷.

Цій же темі присвячено публікацію газети "Україна молода" *"Ми – не брати: як учені довели відсутність "рідства" між українцями та росіянами"*, яку розміщено в інтернеті на сайті відповідного видання¹⁸. У тексті зроблено акцент на ментально-генетичних відмінностях українців і росіян та подається у дещо спрощеному варіанті відповідна концепція етногенезу.

Наприкінці тексту приводяться так звані заповіді оріїв- русів, які мають, скоріше, програмувальний (сугестивний) потенціал:

*Заповіді предків для українського
РОДУ (фрагмент)*

1. "Стій за Землю свою, земля нам дана нашими Світлими Богами, зорана нашими предками, зрошена потом і кров'ю батьків, дідів, прадідів твоїх".
2. "Ворога РОДУ твого знищуй без пощади, але не принижуй його".
3. "Захищайся сам і захищай по-братами твого, щоб РІД твій не скінчився (не перервався)".
4. "Будь вірним у дружбі, любові РОДУ твоєму та вірним і мужнім у праведній січі".

¹⁵ <http://ehorussia.com/new/node/9830>

¹⁶ <https://www.obozrevatel.com/society/o-dvuh-raznyih-narodah.htm>

¹⁷ <https://www.obozrevatel.com/society/o-dvuh-raznyih-narodah.htm>

¹⁸ <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3140/188/110150/>

Текст "Заповідей предків для українського роду" побудований за канонами сугестивного тексту [про особливості сугестивного тексту див.: 9, с.127-132].

Він має відповідну ритмо-хвильову структуру, яка визначається наявністю двох опозиційних функціонально-текстових груп лексичних одиниць "українській Рід"-*"ворог"*, які вербалізують певні домінантні смисли. тобто текст побудовано на опозиції *"Свій"*-*"Чужий"*.

Смислова взаємодія двох функціонально-текстових груп текстуально підтримується ритмо-хвильовими параметрами організації тексту. Крім лексичного та смислового повтору ритм забезпечується граматичним повтором: домінують форми імперативу – *стій, знищуй, захищайся, будь вірним, відповідай, не вір, не плач, не жалійся, не проси, не бійся, живи, борись* тощо, отже спрямований вплив на психіку реципієнта (українців передусім) досягається також за допомогою низки повторюваних директивних форм, а також фонетичним повтором (**Рід, роду, ворог, не принижуй, не перервався, вірний, дружба, праведний, не вір, брат, держись, правота, правда, борись, перемога, руки**).

Використання сугестивних прийомів впливу на реципієнта, як бачимо, є важливим моментом у розгортанні стратегічного наративу. Ось чому дуже органічно в систему відповідних текстів "вписується" широко відомий вірш А. Дмитрук *"Нікогда мы не будем братьями"*, який мав величезний суспільний резонанс. Це своєрідне звернення молодого покоління українців, яке вже не усвідомлює себе "молодшим братом". Текст має також усі ознаки сугестивного, він побудований на антитезі *"українці" vs "росіяни"*: *вы огромные – мы великие, у вас дома "молчанье золото", а у нас жгут коктейли Молотова, у вас Царь, у нас – Демократия, Нікогда мы не будем братьями*.

Чи є ефективним стратегічний наратив про власне історичний шлях українського етносу, можна сказати, провівши лише спеціальне соціологічне дослідження. Але його роль у гармонізації життя соціуму, безперечно, дуже важлива. Нівелюючи меседж про так званий "єдиний" народ, він формує

концептуально-оцінне ставлення до сучасних подій в Україні, заперечує ідеологію "Русского мира", яка ставить під сумнів існування української державності.

Проте, на жаль, питання про стратегічні комунікації в українському інформаційному просторі (та відповідні стратегічні наративи) до цього часу залишається відкритим, воно практично дуже повільно розв'язується на державному рівні. Стратегічні комунікації з громадянським суспільством здійснюються несистемно та як феномен інформаційної політики окреслені лише теоретично, а найважливіші вектори інформаційної політики України майже не помітні.

"Історична правда проти імперської облуди" відповідно сприймається і по той бік "поребрика", про що свідчить характер публікацій, які, безумовно, можна вважати варіантами кількох контрнарративів, які знаходять свою реалізацію в інтернет-просторі. Вони, як свідчить аналіз, мають асиметричну структуру.

В інформаційному просторі (передусім РФ) системно розгортаються кілька потужних контрнарратив на перехоплення історичного першості Русі. Відомий український медіаексперт О. Арестович так окреслює межі одного з них:

"початок Русі на півночі, до Києва державність привнесена з Ладоги. Ладога має статус давньої столиці Північної Русі. <...> Насправді, це місто скандинавів, побудоване... в 730 році. Росіяни на нього спіраються в своїй міфології, так як Київ за кордоном, і Росія поки єдина в світі країна, центр походження державності якої, лежить поза нинішніх державних кордонів"¹⁹.

Розглянемо деякі текстові підтвердження цієї думки:

Першою столицею Русі стало місто Стара Ладога. Стара Ладога - найдавніше місто і фортеця, засновані в 753 році, вже в середині IX ст. була важливим торгово-ремісничим центром, згадуваним в літописних джерелах. Історично склалося так, що матір'ю російських міст є Стара Ладога. Саме тут, в цьому селищі (а тоді це було місто Ладога) народжувалася російська державність, тут пролягали світові торговельні шляхи "з варяг у греки", "з варяг у араби", тут зустрічалися великі культури Сходу і Заходу і тут наше нинішня держава ставала Росією

<http://panarin.com/istoria/69-staraya-ladoga-pervaya-stolica-rusi.html>

¹⁹ <https://arestovich.fandom.com/ru/wiki/>

Багато істориків вважають, що саме Ладога – перша столиця Русі: Рюрик правив тут в 862-865 роках, а потім перейшов у Новгород, вірніше, у поселення недалеко від нього, згодом назване Рюриково городище. В Іпатіївському списку Повісті временних літ розповідається: "И придоша к словенем первое и срубиша город Ладогу и сееде старейшин в Ладоге Рюрик".

<https://anashina.com/staraya-ladoga/>

Як свідчить аналіз, цей наратив активно нав'язується мешканцям сучасного Криму.

Стара Ладога – найстаріше місто Русі. Перші поселення з'явилися на березі річки Волхов ще в 753 році. Поки хлопчисько-Петербург справляв 300-й день народження, на Ладозі відзначали 1250 років з дня заснування. Крім того, саме тут бере свій початок російська державність. Сюди - і тільки потім в Новгород - прийшов на князювання варязький воєвода Рюрик в 862 році.

За переказами тут похований Віщий Олег. Про це написано в новгородському літописі. Правда, точно ніхто не знає, де розташована могила великого князя: у Києві чи все-таки на Ладозі. *<https://www.crimea.kp.ru/daily/26699.5/3724024/>*

Другий контрнратив на перехоплення історичної першості Русі пов'язаний зі специфічним тлумаченням монголо-татарської навали. Він набирає обертів у Росії із залученням не тільки ЗМІ, але й так званої "офіційної" історичної науки. Чергова ревізія історії, як зазначає український історик і блогер С. Климовський [3], базується на таких меседжах: 1. Монголо-татари – не монголоїди, а росіяни (чи слов'яно-скіфи); 2. Якщо монголо-татари – росіяни, то вони не могли самі себе завоювати, тобто навала Батия – це міжусобна війна між росіянами, ніякої навали не було; 3. Монголо-татар придумав Захід з метою дискредитації та приниження росіян.

Розповсюдження відповідних коментарів у російських медіа спрямовано на заперечення саме тих історичних фактів, на підставі яких користувачам українського інтернету надається важлива інформація про походження російського етносу. Якщо не було монголо-татарської навали, як пишуть про це сучасні російські історики (В.Чудінов, О.Пижов, Є.Веселовська), значить можна визнати суто слов'янські корені росіян та нейтралізувати історичні факти про Московію як улус Золотої Орди, про ментально-генетичний вплив монголо-татар на росіян [3].

Інтернет як унікальна інформаційно-комунікативна технологія надає широкі можливості для розгортання важливих наративів, які

набувають статус стратегічних у контексті консцієнтальної війни. Підкреслимо, що оповідачами цих нарративів стають не представники влади, а відомі вчені, політики, журналісти, яким вірить читач, тому не можна ототожнювати стратегічні нарративи з так званими темниками. Розгортання стратегічних нарративів і є асиметричною відповіддю негативним інформаційним впливам.

Як показує досліджуваний матеріал, стратегічним нарративам в інтернет-просторі притаманна тематична та концептуальна єдність, варіативність, множинність оповідачів; кожний варіант базового стратегічного нарративу відрізняється обсягом інформації, особливостями її коментування та використанням невербальних засобів впливу (ілюстрації, відео, музичний супровід, тощо). Певний стратегічний нарратив розрахований на широке коло користувачів інтернету – різні цільові аудиторії. Його комунікативна спрямованість передбачає варіювання мовних засобів вираження (по вісі "інформативність – експресивність") [6], а також використання різних інструментаріїв впливу – аргументації та сугестії.

Потужний стратегічний нарратив, як правило, в умовах інформаційного протистояння, мотивує появу контрнарративу, який має асиметричну структуру. Боротьба нарративів є головною ознакою сучасного медійного простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баровська А. Стратегічні комунікації як механізм протидії російській пропаганді: досвід НАТО. *Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії*. Київ : НІСД, 2016. С. 69-81.

2. Дубов Д.В. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації. *Стратегічні пріоритети. Серія : Політика*. 2016. № 4. С. 9-23.

3. Климовский С. Зачем Москва отменяет монголо-татарское иго? [Електр. ресурс]. URL: <https://www.obozrevatel.com/abroad/zachem-moskva-otmenyaet-mongolo-tatarskoe-igo.htm>

4. Компанцева Л.Ф. Комунікативні виклики інститутам сектору безпеки та оборони світу як передумова виникнення страткому. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2017. №1(21). С. 17-29.

5. Лещенко А.В. Модели нарратива: опыт изучения. [Електр. ресурс]. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/559>

6. Олещук П. Теоретичні засади аналізу політичних наративів як засобу дослідження політичного дискурсу. *Віче*. 2010. № 10. С. 18-21.
7. Плохій С. Загублене царство. Історія "Русского мира" з 1470 року до сьогодні. Харків : Фоліо, 2019. 308 с
8. Почепцов Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології ХХІ століття. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2017. 257 с.
9. Снитко О.С. Інформаційно-психологічне онлайн протистояння у парадигмах лінгвістики впливу. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2016. Вип 31. С.121-136
10. Labov W. Narrative Analysis: Oral versions of Personal Experience. *W. Labov, J. Waletzky. Essays on the Verbal and Visual Arts*. Seattle : University of Washington Press, 1967. P. 12-44.
11. Scott J. Creative Writing and Stylistics: Creative and Critical Approaches. London : Palgrave Macmillan, 2013. 248 p.
12. Toolan M. Language in Literature: An Introduction to Stylistics / Toolan M. London : Routledge, 1998. 264 p.

REFERENCES

1. Barovska, A. (2016). *Strategic Communications as a Mechanism for Countering Russian Propaganda: NATO Experience* [Stratehichni komunikatsiyi yak mekhanizm protydiy rosiys'kiy propahandi: dosvid NATO]. *Hybrid War Information Challenges: Content, Channels, Counteraction Mechanisms*. Kyiv: NISD, pp. 69-81 [in Ukrainian].
2. Dubov, D.V. (2016). *Strategic communications: problems of conceptualization and practical implementation* [Stratehichni komunikatsiyi: problemy kontseptualizatsiyi ta praktychnoyi realizatsiyi]. *Strategic priorities. Series: Politics*. № 4. P. 9-23. [in Ukrainian].
3. Klimovsky, S. *Why does Moscow abolish the Mongol-Tatar yoke?* [Zachem Moskva otmenyayet mongolo-tatarskoye igo?]. URL: <https://www.obozrevatel.com/abroad/zachem-moskva-otmenyaet-mongolo-tatarskoe-igo.htm> [in Russian].
4. Kompantseva, L.F. (2017). *Communicative Challenges to the Institutions of the Security and Defense Sector as a Prerequisite for Emerging Strategic Communications* [Komunikatyvni vyklyky instytutam sektoru bezpeky ta oborony svitu yak peredumova vynyknennya stratkomu]. *Information security of a person, society, state*, №1 (21), pp. 17-29 [in Ukrainian].

5. Labov, W. (1967). *Narrative Analysis: Oral versions of Personal Experience. Essays on the Verbal and Visual Arts*. Seattle, University of Washington Press. P. 12-44 [in English].

6. Leshchenko, A.V. *Narrative Models: Learning Experience* [Modeli narrativa: opyt izucheniya]. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/559> [in Russian].

7. Oleshchuk, P. (2010). *Theoretical foundations of the analysis of political narratives as a means of exploring political discourse* [Teoretychni zasady analizu politychnykh naratyviv yak zasobu doslidzhennya politychnoho dyskursu]. *Viche*, № 10, pp. 18-21. [in Ukrainian].

8. Plokhyy, S. (2019). *The Lost Kingdom. History of the "Russian world" from 1470 to the present* [Zahublene tsarstvo. Istoriya "Russkoho myra" z 1470 roku do s'ohodennya]. Kharkiv: Folio. 308 p. [in Ukrainian].

9. Pocheptsov, G. (2017). *From Pokemons to Hybrid Wars: New Communicative Technologies of the Twentieth Century* [Vid pokemoniv do hibrydnykh viyn: novi komunikatyvni tekhnolohiyi dvadtsyat' pershoho stolittya]. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House. 257 p. [in Ukrainian].

10. Scott, J. (2013). *Creative Writing and Stylistics: Creative and Critical Approaches*. London, Palgrave Macmillan. 248 p. [in English].

11. Snytko, O.S. (2016). *Information-psychological online confrontation in the paradigms of suggestive linguistics* [Informatsiyno-psykholohichne onlayn protystoyannya u paradyhmakh linhvistyky vplyvu]. *Comparative studies of Slavic languages and literatures*. Issue 31. P.121-136 [in Ukrainian].

12. Toolan, M (1998). *Language in Literature: An Introduction to Stylistics*. London, Routledge. 264 p. [in English].

Дата надходження до редакції – 11.01.2020

Дата затвердження редакцією – 03.02.2020